

EIS-nieuws

Jaarverslag 2011

Inleiding

Het jaar 2011 was weer een enerverend jaar voor EIS. Veel leuke vondsten, een nieuwe website, een mooie Entomologische Tabel over rivierkreeften en start van de nieuwe sprinkhanenatlas en pissebeddenproject. Het opstellen van het meerjarenplan was aanleiding om nog eens goed naar de doelstellingen en organisatie van EIS te kijken. Ondertussen

gingen de reguliere projecten en publicaties onverminderd voort. Het huidige en de vorige jaarverslagen zijn te vinden via www.eis-nederland.nl/jaarverslagen.

Meerjarenplan

Hoewel het best goed gaat met EIS worden in het Meerjarenplan 2011-2016 diverse verbeterpunten aangeduid waaraan in de komende periode gewerkt gaat worden.

- Uitbreiding aantal actieve werkgroepen tot 60.
- Verdere professionalisering van het bureau.
- Beter profileren van de organisatie.
- Verdere groei faunistische publicaties.
- Beter gebruik EIS-bestanden, meer wetenschappelijke publicaties.
- Meer aandacht voor bescherming.

Ontdekkingen

In 2011 werden weer tientallen nieuwe en bijzondere ongewervelde dieren in ons land gemeld. Hierbij enkele van de meer opvallende:

Pauwvlieg *Callopistromyia annulipes*. Insectenfotograaf Ben Hamers ontdekte dit uit Noord-Amerika afkomstige vliegje op de Kunderberg. De vliegjes zijn klein, maar vallen op doordat de gevlekte vleugels recht overeind gehouden worden.

Bosdoorrtje (foto Roy Kleukers).

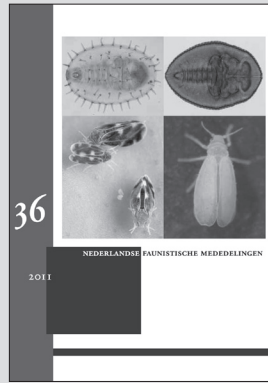
Ixodiphagus hookeri (foto Theo Gijswijt).

Bosdoorrtje *Tetrix bipunctata*. Bram Omon ontdekte op de Hoge Veluwe een populatie van deze verdwenen gewaande sprinkhaan.

Mercurwaterjuffer *Coenagrion mercuriale*. Theo Muusse ontdekte een populatie van deze bijzondere juffer in Midden-Limburg. Dit is de eerste zekere vondst in Nederland sinds 1929.

Ixodiphagus hookeri. Bij kweekproeven met teken ontdekte het RIVM een minuscule bronswespje dat nog niet uit Nederland bekend was. Daarnaast meldde Theo Gijswijt in een artikel in Nederlandse Faunistische Mededelingen nog 16 soorten bronswespen nieuw voor Nederland.

Luzernebehangersbij *Megachile rotundata* en schubhaarkegelbij *Coelioxys afro*. Deze bijen werden beiden door Stijn Schreven ontdekt in de buurt van Groeskeek en Bergerheide. De bijen zijn hoogstwaarschijnlijk als gevolg van klimaatverandering in ons land terecht gekomen.

Nederlandse Faunistische Mededelingen

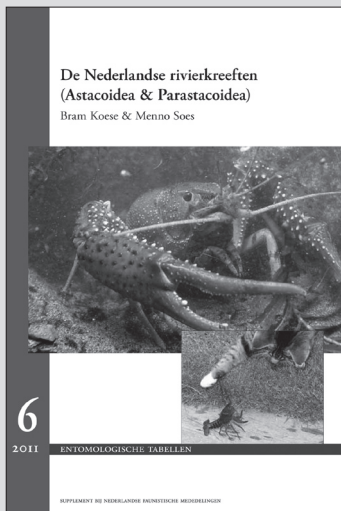
Nummer 35 en 36 bevatten zeer diverse onderwerpen, vele nieuwe soorten, maar ook enkele belangrijke herontdekkingen. Een goed voorbeeld is de vondst van de waterkever *Yola bicarinata* die na meer dan 100 jaar weer is gevonden. Verheugend is dat ook diverse artikelen ingaan op slecht tot zeer slecht bekende groepen, zoals wittevliegen, polychaete wormen, bronswespen en pluimmuggen. De 24 nieuwe soorten bronswespen in nummer 35 kregen via een persbericht van Vroege Vogels veel aandacht in de media.

Excursie bosdoortje (foto Roy Kleukers).

1000-soortendag

De 1000-soortendag vond in 2011 plaats in de Weerribben. Er werd weer samengewerkt met de andere PGO's, gastheer Staatsbosbeheer en Waarneming.nl. In totaal namen zo'n 100 personen deel aan 15 excursies. Er werden bijna 2000 soorten waargenomen.

Entomologische Tabellen

In 2011 verscheen deel 6 over de Nederlandse rivierkreeften. Het determinatiewerk werd samengesteld door Bram Koese en Menno Soes. Uit Nederland zijn nu tien soorten bekend, waarvan maar liefst negen exoten. Van alle soorten zijn nieuwe illustraties opgenomen van de complete dieren, scharen en gonopoden.

Nederlands Soortenregister

In 2011 ging de ontwikkeling van de website gestaag door. Zo zijn nu ruim 6000 soorten van minstens één foto voorzien. Verder werd achter de schermen gewerkt aan een beheermodule om de taxonomie en almaar toenemende hoeveelheid informatie makkelijk te kunnen bijwerken. In de komende jaren zal het soortenregister in het kader van het Naturalis-programma Natuur van Nederland verder worden uitgebouwd.

Projecten

In 2011 werden twee projecten opgestart. Voor de Nieuwe sprinkhanenatlas wordt samengewerkt met Waarneming.nl. Aan deze website zijn alle gegevens van EIS toegevoegd, zodat de waarnemers voor het veldwerk de beschikking hebben over alle gegevens van de Nederlandse soorten. Het pissebedden-project beoogt de Nederlandse pissebedden in kaart te brengen. Hiervoor werkt de EIS-werkgroep Bodemfauna samen met de jeugdbonden voor natuurstudie.

Natuurwidget

Educatie

De laatste jaren doet EIS steeds meer mee met educatieve projecten. Zo werd in 2011 bijgedragen aan de Natuurwidget (een soort digitale scheurkalender voor op het bureaublad van je computer), Natuurbericht (initiatief van de Natuurkalender en PGO's) en Natuur om de hoek (samenwerking met Naturalis en Klokhuis). Dit stelt ons in de gelegenheid om ongewerkte dieren aan een breder publiek voor te stellen.

Roy Kleukers

EIS was op het UES-symposium aanwezig met een stand.

Symposium UES

De Uyttenboogaart-Eliassen Stichting bestaat in 2012 75 jaar. In dit kader wordt een aantal activiteiten ondernomen. Op 25 februari 2012 werd een symposium gehouden in Artis te Amsterdam. Hierbij spraken Midas Dekkers en negen andere biologen over hun passie voor insecten. Ondergetekende hield namens EIS een lezing over 'Insecten en biodiversiteit'. Tevens bemanden we een stand waar we ons werk en onze publicaties aan een breed publiek konden tonen. Aan het eind van de dag was er natuurlijk een borrel met insectenhapjes. Voor meer informatie over de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting, hun subsidies en het jubileumjaar, kan de website www.ue-stichting.nl worden geraadpleegd.

Jinze Noordijk

1000-soortendag 2012

Voor de 1000-soortendag waren we op 9 juni te gast in Nationaal Park de Meinweg. Staatsbosbeheer had alles tot in de puntjes geregeld, vanaf de vlaai 's ochtends bij het bezoekerscentrum tot en met de barbecue bij het weekendverblijf van het Natuurhistorisch Genootschap. In totaal namen circa 150 personen deel aan de excursies en inventarisaties. Vanwege technische problemen konden de gegevens moeilijk op de dag zelf worden ingevoerd, maar inmiddels zijn er ruim 800

Ton Lenders van het NP de Meinweg opent de 1000-soortendag.

Op de Meinweg werden door diverse groepen nachtvlinders gevangen.

soorten ingevoerd. Voor een actuele stand zie http://waarneming.nl/1000_soorten_2012.php.

Roy Kleukers

Jaar van de Bij: 2012

Het jaar 2012 is uitgeroepen tot het Jaar van de Bij, een initiatief van de KNNV, Bijenstichting, Nederlandse Bijenhoudersvereniging, EIS-Nederland en IVN. In 2012 wordt zoveel mogelijk aandacht op bijen gevestigd. Aanleiding hiervoor zijn de recente berichten over de achteruitgang van de Nederlandse bijen. Imkers maken zich zorgen over sterfte van hun bijenvolken, EIS maakt zich vooral zorgen over de 357 wilde bijensoorten die uit Nederland bekend zijn. Ruim de helft hiervan staat op de rode lijst. Meer aandacht en voorlichting over bijen kan de Nederlandse bijenfauna hopelijk een zetje in de goede richting geven. Het jaar begon goed met een prachtig themanummer over bijen in *Entomologische Berichten*. Activiteiten van EIS in het kader van het Jaar van de Bij zijn onder andere:

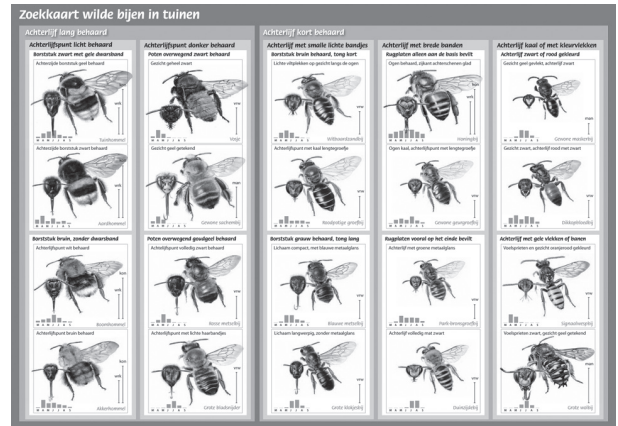
- zoekkaart voor bijen in de tuin;
- een bijentelweekend op 12 en 13 mei;
- publicatie van het boek *De Nederlandse bijen* (verwacht in november);
- aandacht voor bijen in tijdschriften en andere media.

Leptura maculata is een van de vele soorten kevers die is aangetroffen tijdens de 1000-soortendag.

Tijdens het bijentelweekend werd door jong en oud naar bijen gekeken.

Met de zoekkaart bijen in de tuin willen we de drempel verlagen om naar bijen te gaan kijken. De bijenzoekkaart is een initiatief van EIS en de KNNV. De fraaie tekeningen zijn van Jeroen de Rond.

Meer informatie over het Jaar van de Bij is te vinden op www.eis-nederland.nl/jaarvandebij en www.jaarvandebij.nl.

Roy Kleukers

Nederlandse Faunistische Mededelingen

Nummer 37 van Nederlandse Faunistische Mededelingen is onlangs verschenen. Het nummer bevat een aantal kleine artikelen, met bijzondere vondsten van bijvoorbeeld het bosdoortje en de rode schouderboktor.

Het grootste deel van het nummer wordt ingenomen door een omvangrijk artikel over het vlindergenus *Agonopteryx*, met een determinatiesleutel, soortinformatie en fraaie illustraties.

- 1-4 J.A. Omon & C. van Bochove – Het bosdoortje *Tetrix bipunctata* na 36 jaar weer in Nederland aangetroffen (Orthoptera)
- 5-14 J. Noordijk, B. Vierbergen & P. Boer – Brandmieren *Solenopsis* in Nederland (Hymenoptera: Formicidae)
- 15-22 E.O. Colijn & M. Kanters – De rode schouderboktor *Rhamnusium bicolor* na 70 jaar weer in Nederland aangetroffen (Coleoptera: Cerambycidae)
- 23-28 M.P. Berg, A.T.C. Dias, R. van Oosten & D. Bellone – Een opmerkelijke waarneming van de zeldzame landpissebed *Porcellium conspersum* in Overijssel (Iso-poda: Trachelipodidae)
- 29-37 J. Smit, A.J. Loonstra & A.H. de Wilde – De roodrandzandbij *Andrena rosae* weer op de goede weg (Hymenoptera: Apidae)?
- 39-43 R.L. Veenendaal – De biologie van de goudwesp *Holopyga generosa* (Hymenoptera: Chrysididae)
- 45-104 K.J. Huisman – The micro moth genus *Agonopterix* in the Netherlands (Lepidoptera: Elachistidae: Depressariinae)

Roy Kleukers

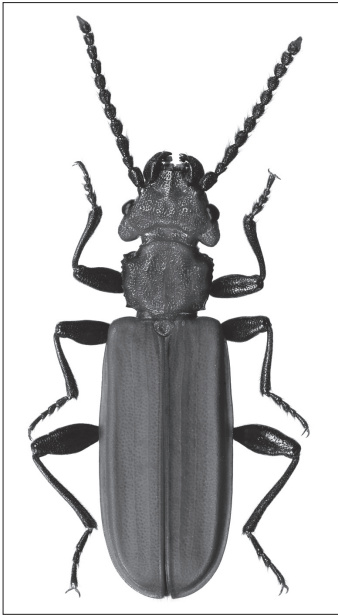
Entomologische Tabellen

Nummer 6 van Entomologische Tabellen over de Nederlandse rivierkreeften is goed ontvangen. Voor 2012 staat een ET voor de genera van de Nederlandse springstaarten op stapel, van de hand van Matty Berg. Daarnaast zijn er nog diverse manuscripten in verschillende staat van voltooiing. We proberen in 2013 twee nummers uit te brengen.

Roy Kleukers

Vermiljoenkever

Onlangs werd bekend dat al in januari 2012 enkele exemplaren van *Cucujus cinnaberinus* zijn gevonden, in een natuurgebied in

Een Nederlands exemplaar van de vermiljoenkever (foto Tim Faasen).

Noord-Brabant, de eerste vondsten voor ons land. Dit is zeer verrassend omdat de soort niet uit het nabije buitenland bekend is. Als Nederlandse naam is vermiljoenkever gekozen, op basis van de bijzondere kleur. De kever geniet via de Habitatrichtlijn strenge bescherming. De uitzending van Vroege Vogels met de ontdekkers Cor Vendrig en Dré Teunissen van 17 juni j.l. leidde tot veel media-aandacht in kranten en op websites. Een artikel over de vondsten zal verschijnen in het augustusnummer van Entomologische Berichten.

Roy Kleukers

Nieuwe Rode Lijst sprinkhanen

Het Ministerie van EL&I (voorheen LNV) stelt zich ten doel om bestaande Rode Lijsten elke 10 jaar te vernieuwen. Zo zijn de Rode Lijsten van de Nederlandse dagvlinders (2006) en de Nederlandse libellen (2011) inmiddels vernieuwd. Dit jaar zijn de sprinkhanen en krekels aan de beurt. EIS-Nederland verzorgt hiervoor het 'basisrapport', dat uiteindelijk zal leiden tot publicatie van de officiële Rode Lijst in de Staatscourant. De nieuwe Rode Lijsten worden opgesteld volgens een nieuwe methodiek, ontwikkeld door EL&I in samenwerking met het CBS. Deze methode wordt ook gebruikt om de vorige Rode Lijsten te 'reconstrueren', zodat de Rode-Lijststatus van een soort 10 jaar geleden vergelijkbaar is met de nieuwe status. Op deze manier kunnen Rode Lijsten beter gebruikt worden als 'graadmeters' van de Nederlandse natuur, de toepassing waarvoor ze oorspronkelijk in het leven geroepen zijn. Het basisrapport voor de Rode Lijst van de Nederlandse sprinkhanen en krekels is komend najaar klaar.

Menno Reemer

Natuurbericht.nl

EIS is een van de betrokken organisaties bij de website Natuurbericht.nl. We schrijven minstens één keer per maand over een actueel onderwerp uit de entomologie. De kracht van het concept is dat er elke dag twee nieuwe berichten te lezen zijn. Hierdoor is gegarandeerd dat de bezoeker telkens op de site ook iets nieuws kan lezen. Dit heeft een flinke schare trouwe lezers opgeleverd en elk bericht wordt door minstens twee- tot drieduizend personen gelezen.

natuurbericht.nl

Home Amfibieën & Reptielen Carabiën Insecten+ Libellen Paddenstoelen Planten Strand & Zee Vissen Vlinders Vogels Zoogdieren Klimaat Opinie Overig	➤ Oosterse schone nu ook in het Antwerpse We denken dat micro-moties mini, bruin, saai en moeilijk herkenbaar zijn, moet zeker eens kennismaken met de Oosterse schone. Deze kleine nachtvinder is aan een stevige... meer ➤ De bruin zandooies zijn er Het bruin zandooie is al vele jaren de meest getelde vlinder in het Landelijk Meetnet Vlinders. De soort komt lang niet overal voor, maar kan plaatselijk wel met veel... meer ➤ Start laatste veldseizoen voor de nieuwe sprinkhanenatlas In tegenstelling tot vorig jaar toen eind april al zomerse waarden werden bereikt en de sprinkhanen records braken, verloopt dit voorjaar frisjes en zijn nog erg... meer ➤ Zeegrasherstel goed voor mens en dier De proef van de Waddenvereniging en Rijkswaterstaat om zeegras terug te brengen in de Waddenzee is gestaagd. Op alle drie de proefvelden is zeegras opgekomen. Zeegras... meer ➤ Recordaantal grote sterns op Texel Op Texel broeden dit jaar maar liefst 2900 paar grote sterns, voor het eerst ook in Ottersaat. Dit is een vijfde deel van de totale broedpopulatie in heel Nederland. De... meer

In 2011 verzorgden wij teksten over: hooiwagens in de winter, het pissenbeddenproject, voorkomen en levenswijze van doodgravers, nieuwe insectensoorten in Nederland, de ontdekking van het bosdoortje op de Hoge Veluwe, het vroeg op gang gekomen sprinkhanenseizoen, het voorkomen van de gewone en zwarte reuzenmier, het DNA-barcodingproject, de eerste vondst van *Nicrophorus interruptus* na vijftig jaar, nieuwe rivierkreeften voor Flevoland, de getijgerde lijmspuiters *Scytoedes thoracica* in onze huizen en de vondst van de exotische pauwvlieg *Calloptistromyia annulipes*. Naar aanleiding van het bericht over reuzenmieren ging Bram Mabelis op pad met het radioprogramma Vroege Vogels.

Dit jaar werden natuurberichten over de volgende onderwerpen geplaatst: insecten die in de winter in de tuin te zien zijn, zweefvliegen uit het genus *Microdon* die als larven in mierenesten leven, levenswijze van waaivleugeligen, twee zweefvliegsoorten die afhankelijk zijn van daslook (*Portevinia maculata* en *Cheilosia fasciata*) en de start van het laatste veldseizoen voor de sprinkhanenatlas.

Natuurbericht blijkt een prima manier te zijn om met onze nieuwtjes een breed publiek te bereiken. Personen die een nieuwtje over ongewervelden als natuurbericht willen uitbrengen kunnen contact opnemen met ondergetekende.

Jinze Noordijk

DNA-barcoding

We zijn nu ongeveer een jaar op streek met het DNA-barcodingproject. Dit project wordt georganiseerd door Naturalis en EIS verzorgt het onderdeel ongewervelde dieren. Het doel is om binnen twee jaar 6000 barcodes van 2000 verschillende soorten Nederlandse ongewervelden aan te leveren. We zitten nu halverwege het project, tijd voor een stand van zaken.

Op dit moment zijn er 3687 subsamples genomen van 1129 soorten. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de families waar het meeste materiaal van verzameld is. Nou is dit niet helemaal zuiver, noch eerlijk, want van een paar groepen (Tephritidae en Orthoptera) wordt op Europese schaal verzameld. Daarnaast is er nog een achterstand in het subsamplen. Bij zweefvliegen bijvoorbeeld zijn er tot nu toe 225 soorten verzameld (van de 328 Nederlandse soorten). Ronduit spectaculair, gezien het relatief kleine clubje dipterologen dat een bijdrage levert.

In navolging van de opzet bij de bijen, wespen en mieren is dit

Top tien van meest verzamelde families.

Orde	Familie	Aantal soorten	Aantal samples
Diptera	Syrphidae	164	595
Hymenoptera	Apidae	131	389
Diptera	Tephritidae	82	225
Hymenoptera	Crabronidae	61	134
Hymenoptera	Formicidae	55	456
Orthoptera	Acrididae	53	186
Diptera	Tachinidae	35	77
Diptera	Muscidae	26	80
Orthoptera	Tettigoniidae	25	86
Trombidiformes	Arrenuridae	25	78

jaar een gecoördineerde actie opgezet onder een groepje vliegenverzamelaars om zo op een efficiënte manier zoveel mogelijk soorten te pakken te krijgen. Bovengenoemde resultaten van de zweefvliegen spreken voor zich. Dit zorgt er wel voor dat het subsampelen enigszins achterloopt bij het verzamelen, er staat dan ook nog een geruime hoeveelheid materiaal te wachten op verwerking. Met andere woorden, de streefaantallen lijken wel gehaald te worden.

Voor wie graag inzicht heeft in hetgeen er zoal verzameld wordt, kan dat terugvinden op het soortenregister (www.nederlandsesoorten.nl). Onder 'uitgebreid zoeken' is hier een optie om een vakje onder 'Soorten voor DNA barcoding'. Dit overzicht loopt altijd iets achter met wat er verzameld en gesubsampeld wordt, maar wordt met regelmaat bijgewerkt.

John Smit

Zoektocht naar *Monochamus*

Boktorren van het genus *Monochamus* zijn vectoren voor het dennenhoutaaltje *Bursaphelenchus xylophilus*. Dit is een nematode die voornamelijk leeft in dennen en daar verantwoordelijk is voor de dennenverwelkingsziekte. De aanwezigheid van de nematode leidt tot het stagneren van het watertransport in de boom waardoor die kan sterven. De soort is daarom op de quarantainelijst gezet van de Europese Fytorichtlijn. Import, verkeer, opslag en gebruik van deze organismen is dan ook verboden. Om inzicht te krijgen of het dennenhoutaaltje in Nederland voorkomt worden *Monochamus*-kevers onderzocht. In opdracht van de Plantenziektenkundige Dienst (nu nieuwe Voedsel- en Warenautoriteit, nVWA) is in 2009 informatie over

Feromoonval om xylobionte kevers te vangen (foto Theodoor Heijerman).

het geslacht *Monochamus* in Nederland bijeengebracht en is er een inventarisatie met behulp van feromoonvallen uitgevoerd in het duingebied tussen Schoorl en Bergen waar de boktor *Monochamus galloprovincialis* van bekend was. De gevangen kevers bleken het dennenhoutaaltje niet bij zich te dragen. In 2010 is een vervolgonderzoek uitgevoerd in de duinen van Noord-Holland en Zuid-Holland, waarbij geen nieuwe vindplaatsen voor *Monochamus galloprovincialis* zijn gevonden. Aangezien *Monochamus*-soorten ook in dennenbossen buiten het duingebied kunnen voorkomen, was het noodzakelijk om ook andere delen van Nederland te inventariseren. In 2011 zijn enkele dennenbossen in Noord-Brabant, Limburg en Wageningen op *Monochamus*-soorten en andere xylobionte soorten onderzocht. Wederom is *Monochamus galloprovincialis* (of andere *Monochamus*-soorten) niet aangetroffen. Wel werden 18.181 kevers, behorende tot 170 taxa, gevangen en op naam gebracht. Hieronder bevonden zich enkele zeer verrassende vondsten, waarover nog gepubliceerd zal worden in een of meerdere artikelen. Het rapport over het onderzoek is op de EIS-website geplaatst.

Theodoor Heijerman & Jinze Noordijk

Groene Woud

De uitvoering van het soortenbeleid vindt sinds 2010 plaats via de zogeheten leefgebiedenbenadering. Met deze benadering kunnen gebiedsgericht maatregelen uitgevoerd worden die voor meerdere soorten positief zijn. In de leefgebiedsplannen Zandgronden en Beekdalen worden gebieden benoemd die van belang zijn voor de bedreigde soorten van het betreffende leefgebied. Tevens worden voor deze gebieden op hoofdlijnen maatregelen benoemd. Voor uitvoering in het veld zijn gebiedsgerichte maatregelenkaarten nodig. De provincie Noord-Brabant had behoefte aan een maatregelenkaart ten behoeve van de leefgebiedsplannen voor het gebied het Groene Woud – een nationaal landschap tussen Tilburg, Den Bosch en Eindhoven. De Dienst Landelijk Gebied heeft in samenwerking met enkele gespecialiseerde organisaties deze kaart gemaakt. De betrokken clubs waren: RAVON, SOVON, FLORON, Zoogdierverseniging, De Vlinderstichting, Stichting Bargerveen, B-Ware en EIS-NL.

Tijdens drie sessies, waarbij iedereen om een kaart van een deelgebied heen stond, zijn allerlei natuurbeheer- en -herstelmaatregelen ingetekend. Door de aanwezigheid van de vele organisaties waren de belangen van allerlei organismegroepen vertegenwoordigd. Het eindresultaat van het project is een maatregelenkaart met een schaal van 1:10.000. De maatregelen zijn vertaald in concrete acties, waarbij telkens afstemming plaatsvindt op het lokale voorkomen van de aandachtsoorten en de actuele en potentiële waarde van hun leefgebieden. Deze kaart dient weer als input om met terreinbeheerders nadere inrichtingsafspraken te maken. Het geselecteerde gebied het Groene Woud fungeerde als pilot voor het opstellen van een dergelijke maatregelenkaart. Mogelijk dat deze werkwijze in de toekomst voor meerdere gebieden gaat plaatsvinden.

Jinze Noordijk